

beheer en de boekhouding. De kapitels over 'Bewysinge ende vereffeninge' en over 'Het feitelijk beheer van de stadsgelden' en de rol van de accijnspachters en de klerk daarin zijn bijzonder releverend. De munten en het rekengeld vormen een ware Gordiaanse knoop voor al wie zich met de studie van een middeleeuwse boekhouding wil inlaten. De auteur heeft er niet minder dan honderd bladzijden (op een totaal van 347!) voor over om het muntmysterie te ontrafelen. Hij heeft zelfs niet gearzeld rekeningen van andere Leidse instellingen in zijn onderzoek te betrekken. Het resultaat is een exhaustieve studie van het muntwezen in Holland en van het rekengeld te Leiden en daarbuiten. Deze hoofdstukken zullen zonder twijfel voor velen in de toekomst een bijzonder nuttig werkinstrument en een wegwijzer blijken.

Men kan de auteur alleen maar dankbaar zijn dat hij in deze bladzijden niet heeft gearzeld verder te gaan dan voor zijn eigen onderwerp strikt noodzakelijk was. Het lijkt er echter wel op dat daardoor 'Het financiële beleid', dat blijkens de titel van de dissertatie toch de 'plat de résistance' van het boek had moeten worden, wat van de tafel is gevallen. Men blijft er ergens op zijn honger bij. Het is niet alleen naar de kwantiteit wat magertjes uitgemeten (248-309), het komt ook wat minder degelijk over dan de rest.

In een globaal beeld brengt de auteur ons voor drieëntwintig volledige boekjaren een overzicht van de opbrengst van de accijnzen (de belangrijkste ontvangsten) en van de verschillende rubrieken van ontvangsten en uitgaven met hun totalen, van de betaalde renten en van de betalingen aan de vorst (de twee zwaarste uitgaveposten) in absolute bedragen.

Men zou verwachten dat, om deze gegevens echt 'in beeld' te brengen zoals de auteur zegt, hij ze wat meer statistisch had bewerkt en grafisch had voorgesteld. De geldsommen worden niet eens herleid in zilvergewicht of uitgedrukt in daglonen, alhoewel de ijverige lezer dit met her en der verspreide gegevens in voorgaande bladzijden wel zelf zou kunnen proberen te doen. Er wordt ons niet gezegd wat voor een belastingdruk per hoofd van de bevolking de belastingen vertegenwoordigen noch welk percentage van de stadsontvangsten door de vorst wordt afgeroomd.

Een vergelijking met de financiële middelen van andere steden of met hun aandeel in de vorstelijke bedden wordt ons al evenmin gegund. Het comparatieve aspect is trouwens in het algemeen nogal magertjes uitgevallen. Typisch is in dat opzicht dat het prachtige boek van mevrouw Dickstein-Bernard over Brussel met een opvallend gelijklopende titel (*La gestion financière d'une capitale à ses débuts. Bruxelles 1334-1467* (Brussel, 1977)) niet eens in de bibliografie werd opgenomen.

Natuurlijk zijn deze leemten niet essentieel. Hoofdzaak is dat het feitenmateriaal in het boek als gesneden brood wordt aangeboden en dat het meteen een soort van model en wegwijzer is voor anderen die zich nu hopelijk aan de studie van de financiën van andere Hollandse of Zeeuwse steden zullen wagen.

R. van Uytven

C. M. Ridderikhoff, H. de Ridder-Symoens, D. Illmer, ed., *Les livres des procureurs de la Nation Germanique de l'ancienne Université d'Orléans 1444-1602. Premier livre des procureurs 1444-1546. Première partie: texte des rapports des procureurs* (Leiden: E. J. Brill, 1971, xxix + 390 biz., f180,-, ISBN 90 04 02561 8); *Idem, Seconde partie: Biographies des*

étudiants, HI, *Tables. Additions et corrections. Illustrations* (Idem, 1985, viii + 204 blz., f70,-, ISBN 90 04 07152 0).

De rechtenscholen te Orléans danken hun opgang aan het verbod van paus Honorius III in 1219 nog langer te Parijs burgerlijk recht te onderwijzen. In 1306 werden zij door paus Clemens V tot universiteit verheven. Vooral in de tweede helft van de vijftiende eeuw trok zij studenten uit nagenoeg heel West-Europa aan. Zoals gebruikelijk waren de studenten uit eenzelfde streek gegroepeerd in naties. Te Orléans waren er tien, elk geleid door een procurator, voor drie maand verkozen door de studenten-leden van de natie. De procurator was belast met het bestuur van de natie en onder meer ook met het afnemen van de eed en de inschrijving van de nieuwelingen.

De Duitse of Germaanse natie groepeerde alle studenten afkomstig uit het Duitse Rijk. Met uitzondering van het grootste deel van het graafschap Vlaanderen, waren hierin dus alle Nederlandse gewesten begrepen. De Vlamingen echter moesten zich inschrijven in de natie van Picardie, maar na de vrede van Kamerijk (1529), duiken ook Bruggelingen en Gentenaren, weldra gevolgd door andere Vlamingen in de lijsten van de Duitse natie op.

Een Duits-Frans-Nederlandse commissie besloot tot de uitgave van de vier uit de vijftiende en zestiende eeuw stammende registers van de procurator. Bij de inschrijving van een nieuw lid vermeldde deze telkens de datum, de naam van de student en het bisdom waaruit hij afkomstig is. Doorgaans gaat de naam ook vergezeld van de vermelding van reeds behaalde universitaire graden en van eventuele adellijke of kerkelijke titels. Soms wordt ook de geboortestad aangegeven. Telkens tekende de procurator ook de studenten aan die een bepaalde graad hadden verworven tijdens zijn bewind en gaf hij verslag over de samenkomsten en beraadslagingen van de natie.

Het oudste bewaarde register van de Duitse natie beslaat de jaren 1444 tot 1546 en werd in 1971 al uitgegeven. Bij de transcriptie werden de regels van de Belgische Koninklijke Commissie voor Geschiedenis gevolgd. De historische annotatie werd beperkt tot het verklaren van vermeldingen van personen, plaatsen, instellingen en monumenten uit Orléans zelf. De identificatie van de ingeschrevenen werd voorbehouden voor bijkomende delen. In die biografische notities worden ook de wapenschilden die de teksten in het register soms verlichten beschreven; in de tekstuitgave worden zij alleen maar gesignaleerd. De *Seconde partie: Biographie des étudiants* omvat drie delen: I. *Introduction, sources et bibliographie. Biographies 1444-1515* (Leiden: E. J. Brill, 1978, cxxv + 354 blz., f128,-, ISBN 90 04 05728); H, *Biographies des étudiants 1516-1546* (Leiden: E. J. Brill, 1980, iv + 504 blz., f128,-, ISBN 90 04 06251 3); HI. Het hier besproken derde deel bestaat uit indices, aanvullingen en verbeteringen.

Deze biografische notities die met veel zorg en toewijding werden samengesteld, grotendeels op grond van een uitgebreid archiefonderzoek in zeer verscheiden en verspreide fondsen, kon alleen gerealiseerd worden door een internationaal team. Om praktische redenen werden de notities nu eens in het Duits, nu eens in het Frans gesteld, naar gelang de betrokken student in Duitstalige landen of in Nederland, België of Frankrijk thuishoorde. Het belang van deze notities die in zekere zin het raadplegen van de tekstuitgave zelf bijna overbodig maken is evident. Wie zich met rechtsgeschiedenis, geschiedenis van het onderwijs of humanisme bezighoudt, vindt hier als het ware gesneden brood. De hele publikatie biedt echter nog tal van andere mogelijkheden, met name voor de politieke en institutionele geschiedenis en niet in het minst voor de sociale geschiedenis. Persoonlijke banden en

cliënteleverhoudingen in de ambtenarenwereld vinden eventueel hier hun verklaring. Het fenomeen van de sociale opgang van bepaalde lieden kan met het hier geboden materiaal soms een eerste concrete verklaring vinden. Het zegt boekdelen over de noeste doorzetting van de auteurs dat voor de grote meerderheid van de 1265 ingeschreven studenten zij er in geslaagd zijn heel wat bijzonderheden over hun leven en loopbaan aan te brengen. De correcties en aanvullingen die in volume III aan te brengen waren vijf, respectievelijk zeven jaar na het verschijnen van het repertorium met de biografische gegevens blijken trouwens verrassend gering.

Voor een efficiënt gebruik van het geheel zijn de indices, die in het laatste afsluitende deel de hoofdbrok vormen natuurlijk essentieel. Ergens zou men nog kunnen billijken dat de notities hetzij in het Frans of in het Duits werden gesteld naar gelang het land van herkomst en dus van de taal van de auteur ervan (maar waarom dan ook geen notities in het Nederlands?).

Dit anachronistische onderscheid werd echter ook aangehouden bij het samenstellen van de indices. Zo krijgt men dus een index van persoonsnamen, een index van plaatsnamen en een index van zaken telkens voor de Franse en voor de Duitse notities. Zelfs de opbouw en de voorstelling van de Franse en Duitse indices is verschillend. Die onnatuurlijke splitsing is natuurlijk bijzonder hinderlijk voor personages afkomstig uit de gewesten op de huidige rijksgrenzen en voor de vele ambtenaren en geleerden die een internationale carrière hebben gekend. Het is merkwaardig dat leden van 'internationaal' vertakte geslachten (bijvoorbeeld De Merode) en zelfs individuen (bijvoorbeeld Niklaas Mameranus) zowel in de Franse als in de Duitse persoonsnamenregisters moeten worden nagegaan. De schrijfwijze van de familienaam en de naar gelang de taal andersluidende voornamen maken het de gebruiker bepaald niet gemakkelijk. Zo is 'Busleyden, Jérôme' in feite éérl met 'Busleiden, Hieronymus' zonder dat een verwijzing dit signaleert. Zeer vreemd is dat men in de Franse plaatsnamen-index ook Aix-la Chapelle en Bale ontmoet en Brüssel en Löwen ook in het Duitse register. Onnodig te zeggen dat de beide zakenindices nogal divergenties vertonen, natuurlijk omdat zij op verschillende notities betrekking hebben, maar daarenboven ook omdat de samenstellers andere concepties voor ogen stonden. Zij stemmen wel daarin overeen dat de manier van samenstelling en de aard van de opgenomen realia en begrippen voor geen van beide ergens is toegelicht.

Afgaande op de titel 'Illustrations/Abbildungen' (201) zou men verwachten dat bij de bijeengebrachte afbeeldingen, hoofdzakelijk portretten van behandelde juristen en studenten, deze merkwaardige splitsing niet is doorgezet, maar op bladzijde 203 verschijnt dan niettemin 'Die Bilder zu den deutschen Biographien'. Kortom dit afsluitend registerdeel is bepaald geen bekroning van een Westeuropees collectief wetenschappelijk project. De ironie van het geval is des te erger omdat de bent van middeleeuwse juristen en van humanisten met hun Latijnse communicatiemiddelen perfect geïntegreerd was. In de eeuw van de Europese eenmaking en van de informatica is dit blijkbaar niet te evenaren.

R. van Uytven

A. Wijffels, *Qui millies allegatur. Les allégations du droit savant dans les dossiers du Grand Conseil de Malines (causes septentrionales, ca. 1460-1580)* (2 dln., Rechtshistorische studies